

TIMUR VERMES

**OPET
ON**

S nemačkog preveo
Slobodan Damnjanović

■ Laguna ■

Naslov originala

Timuer Vermes

ER IST WIEDER DA

Copyright © 2012 by Bastei Lübbe GmbH & Co. KG

Originally published in Germany by Eichborn – A

Division of Bastei Lübbe Publishing Group.

Cover Illustration © Johannes Wiebel

Translation Copyright © 2014 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**OPET
ON**

Buđenje u Nemačkoj

Narod me je strašno iznenadio. Učinio sam sve što je u ljudskoj moći da na ovom tlu, koje je neprijatelj oskrnavio, uništim temelje budućeg života. Naredio sam da se razore mostovi i električne centrale, putevi i železničke stanice. Osim toga, još u martu sam sve iznova pregledao i proučio, i smatram da sam u vezi s tim stvarima bio sasvim jasan. Treba uništiti sva sredstva snabdevanja i zbrinjavanja; sve vodovode, telefonske linije, sredstva za proizvodnju, sve fabrike i radionice, sve železničke stanice i nekretnine – sve, a kad to kažem, onda i mislim: sve! Tu se mora biti dosledan do kraja; kada su naređenja u pitanju, ne sme postojati ni trag sumnje jer se zna da prostom vojniku, koji ima pregled samo jednog dela fronta, nedostaje pravilan uvid u strateške taktičke odnose, pa stoga može doći i upitati: „Moram li stvarno da ovo, recimo ovaj kiosk, zapalim? Da li je stvarno toliko loše ako se neprijatelj dokopa ovog kioska?“ Naravno da je loše! I neprijatelj čita novine. On će ga koristiti, on će taj kiosk okrenuti

protiv nas; on će sve što zatekne okrenuti protiv nas! Zato se sve nekretnine, i to još jednom naglašavam, zato se sve mora uništiti; ne samo kuće, nego i vrata i kvake. A onda i šrafovi, i to ne samo oni veliki. Šrafovi se moraju izvući iz ležišta i onda se nemilosrdno iskriviti. A vrata se moraju samleti, pretvoriti u piljevinu. Pa onda zapaliti. Jer ako to ne učinimo, neprijatelj će bezobzirno i kako mu se ćefne ulaziti i izlaziti kroz njih. Ali sa upropašćenom kvakom, sa načisto iskrivljenim šrafovim, sa gomilom pepela umesto vrata, gospodinu Čerčilu želim sve najbolje! U svakom slučaju, ovi zahtevi su brutalna posledica rata; oduvek mi je bilo jasno da moje naređenje ne može da glasi drukčije, čak i onda kada je njegova pozadina bila sasvim drukčija.

U svakom slučaju, u početku.

Ne treba poricati da se nemački narod u svom epskom rvanju sa Englezima, sa boljševizmom, sa imperijalizmom, pokazao kao slabiji, i da je time zaslužen svoje buduće postojanje sveo na najprimitivniji stepen lovaca i sakupljača plodova. Na taj način, on je proigrao svoje pravo na električne centrale, na mostove i puteve. I naravno, pravo na kvake. Stoga sam izdao ovo naređenje; a kada sam, radi sticanja potpunog uvida u njegov smisao, izašao izvan Rajhskancelarije, nisam mogao a da sasvim pouzdano ne utvrdim sledeću stvar: Amerikanci i Englezi su svojim letećim tvrđavama, a u skladu s mojim naređenjem, već obavili dobar deo posla. Naravno, nisam bio u prilici da i u budućnosti detaljno kontrolišem sprovođenje ovog naređenja. Može se zamisliti šta sam sve morao da uradim: na Zapadu, da porazim Amerikance, na Istoku, da se odbranim od Rusa, da radim na planiranju Germanije,

budućeg glavnog grada, i još mnogo, mnogo toga. Ali po mojoj proceni, nemačka vojna sila mora da uništi sve kvake. A ni ovaj narod ne bi smeo više da postoji.

Ipak, on je, kako vidim, i dalje ovde.

U neku ruku, to mi je neshvatljivo.

A s druge strane, ja sam takođe ovde; što takođe ne mogu da shvatim.

Rad sam se probudio, sećam se, bilo je rano popodne. Otvorio sam oči i iznad sebe ugledao nebo. Bilo je plavo, s ponekim oblačkom; bilo je toplo, pa sam odmah shvatio da ne može biti april. Moglo bi se reći – prava vrućina. I bilo je relativno mirno; iznad sebe nisam video nijednu neprijateljsku letelicu, nije se čula ni protivavionska paljba, ni eksplozije bombi, ni zvuk sirena. Primetio sam još da nema ni Rajhskancelarije, ni firerovog bunkera. Okrenuo sam glavu, pogledao oko sebe: ležao sam na sprženoj travi nekog pustog poljančeta, okruženog zidovima okolnih kuća, koje su išarali neki aljkavi nevaljalci. To me je naljutilo i odmah sam doneo odluku da Denica pozovem na odgovornost. Onda sam, kao u polusnu, pomislio da bi, da to zavisi od Denica, ovde vladala stroga disciplina. A odmah zatim sam shvatio neobičnost čitave situacije. U principu, ja ne spavam pod vedrim nebom.

Najpre sam razmislio: šta sam radio prethodno veče? Mogućnost preterane upotrebe alkohola nisam uzeo u

obzir. Ja uopšte ne pijem. Najzad sam se setio da sam sa Evom sedeo na sofi, na jorganu. Setio sam se takođe da smo pritom oboje na neki način bili bezbrižni, da sam, koliko me pamćenje služi, doneo odluku da se na kratko vreme odmorim od državnih poslova. Nismo imali plan kako da provedemo večer; odlazak u bioskop, na večeru ili nešto tome slično nije dolazilo u obzir. Naredba o ukidanju svih zabava u prestonici Rajha već je sa velikom spremnošću sprovedena u delo. Nisam sa sigurnošću mogao ga kaŕem da li će kroz nekoliko dana sam Staljin ući u grad; u toj fazi rata tako nešto se nije moglo potpuno isključiti. Ali sam sa sigurnošću mogao da kaŕem da bi on i ovde, isto kao i u Staljingradu, uzalud traŕio neki bioskop. Mislim da smo Eva i ja još malo ćaskali, i da sam joj pokazao svoj stari pištolj; ostalih detalja nisam mogao da se setim. Između ostalog i zato što me je bolela glava. Ne, osim toga nisam mogao da se setim nijednog drugog detalja.

Zato sam odlučio da stvari uzmem u svoje ruke i izbliza razmotrim situaciju u kojoj sam se zatekao. U životu sam naučio da posmatram, da razmišljam, da u obzir uzimam i najsitnije detalje, one koje školovani ljudi obično ne cene, čak ih previđaju. Što se mene tiče, zahvaljujući gvozdenoj disciplini, mirne savesti mogu da kaŕem kako u krizi postajem hladnokrvniji, promišljeniji, kako mi je rasuđivanje oštrije. Radim mirno, precizno kao mašina. Zato sam metodički pristupio prikupljanju podataka koji mi stoje na raspolaganju: leŕim na zemlji. Pogledao sam oko sebe, svuda okolo nered, travuljina; tu i tamo poneki maslaćak i bela rada. Nedaleko od mene čuli su se glasovi, dovikivanje, galama i zvuci lopte koja se odbija od zemlje.

Pogledao sam u pravcu tih zvukova i utvrdio da potiču od dečaka koji šutiraju loptu. Osim njih, nije bilo nijednog Hitlerovog omladinca; za Folksšturm bili su suviše mladi. Verovatno su članovi Ha-Jota, ali tog trenutka nisu bili na dužnosti; neprijatelj je očigledno napravio pauzu. U obližnjoj krošnji začuo se cvrkut i pesma neke ptice. Za mnoge, to je samo znak njenog vedrog raspoloženja, ali u ovom neizvesnom položaju mora se obratiti pažnja na svaku informaciju. Za onoga ko poznaje prirodu i svakodnevnu borbu za opstanak koja vlada u njoj, to je znak da u blizini nema grabljivica. Neposredno pored moje glave nalazila se kaljuga koja je počela da se suši. Očigledno je prošlo dosta vremena otkad je kiša poslednji put padala, a od tada nije pala ni kap. Kraj kaljuge je ležala moja šapka. Tako je zaključio moj opterećeni razum; tako je on delovao čak i u ovim teškim trenucima.

Seo sam. To mi je uspelo bez ikakvih problema. Pokrenuo sam noge, ruke, prste, i činilo se da nisam povređen, da mi je telesno stanje zadovoljavajuće, da sam potpuno zdrav; glavobolja je odjednom nestala, čak je i drhtanje šake gotovo potpuno prestalo. Pogledao sam niz sebe. Bio sam obučen, nosio sam uniformu, vojnički šinjel. Bio je pomalo prljav, mada ne suviše; očigledno nisam bio zakopavan. Na njemu je bilo grudvica zemlje, koje su ličile na mrvice hleba, kolača i sličnih stvari. Sukno je mirisalo na neko gorivo, recimo na benzin. Možda je Eva pokušala da sa moje uniforme ukloni mrlje, pa je stavila više benzina za čišćenje; moglo bi se pomisliti da je izručila celu kantu. Ona nije bila ovde, a ni moj štab nije trenutno

bio u blizini. Dok sam otresao blato sa kaputa i rukava, začuo sam glasove.

„Ej, matori, gledaj!“

„Je l' ovaj postradao?“ Izgleda da sam na trojicu Hitlerovih omladinaca ostavio utisak čoveka kome je potrebna pomoć. Prekinuli su igru i s poštovanjem mi se približili, što je potpuno razumljivo. Biti u neposrednoj blizini vođe Nemačkog rajha, sresti ga na poljančetu koje služi za sport i telesno jačanje, videti ga između maslačaka i belih rada – to za ove mlade i nezrele ljude predstavlja neobičan obrt i doživljaj. Ipak, ova grupica je hitro dotrčala, spremna da odmah priskoči u pomoć. Omladina je naša budućnost!

Dečaci se okupiše oko mene, stajali su na određenom odstojanju, odmeravali me, a onda mi se najviši, očigledno vođa grupe, obratio:

„Je li sve u redu, majstore?“

I pored sve brige nije mi promakao izostanak nemačkog pozdrava, ispružene desne ruke. Naravno, potpuno neformalno obraćanje i upotreba reči „majstor“ umesto „firer“ mogli bi se pripisati njihovom iznenađenju; u nekoj manje zamršenoj situaciji to bi možda izazvalo i određenu veselost, koju često u rovovima, izloženim nemilosrdnoj čeličnoj kiši, izazivaju neke bizarne dogodovštine. Ipak, vojnik i u neočekivanim situacijama mora pokazivati određeni automatizam, to je smisao vojne obuke. Ako taj automatizam izostane, onda čitava armija ne vredi ni pišljiva boba. Uspravio sam se, što mi nije bilo sasvim lako; izgleda da sam stvarno dugo ležao. Zatim sam popravio šinjel i lakim udarcima prsta otresao prašinu sa pantalona. Onda sam se iskašljao i obratio vođi ove grupe:

„Gde je Borman?“

„Ko je to?“

Ovo je bilo neshvatljivo.

„Borman! Martin!“

„Ne znam ko je to.“

„Nikad čuo.“

„Kako taj izgleda?“

„Kao rajhslajter, sto mu gromova!“

Nešto je ovde bilo apsolutno neobično. Istina, još sam bio u Berlinu, ali se čitav državni aparat očigledno urušio. Hitno moram da se vratim u firerov bunker, a prisutna omladina, čini mi se, pritom neće biti od neke velike pomoći. Najpre treba naći put do bunkera. Mesto na kome sam se zatekao može biti u bilo kom delu grada. Moram se dokopati neke ulice. Tokom ovog očigledno dužeg zatišja, tamo će biti dosta prolaznika, službenika, kočijaša, koji će moći da mi pokažu put do bunkera.

Izgleda da na prisutne pripadnike Hitlerove omladine nisam ostavio tako loš utisak, jer su se spremali da nastave fudbal; u svakom slučaju, najveći među njima se okrenuo, pa sam mogao da pročitam njegovo ime koje mu je majka šarenim slovima izvezla na majici.

„Hitlerov omladinče, Ronaldo! Kako se dolazi do ulice?“

Nažalost, reakcija je gotovo potpuno izostala. Ipak, jedan od dvojice manjih nemarno mi je pokazao na čošak poljančeta gde se, kad se bolje zagleda, video neki prolaz. U sebi sam zapisao primedbu tipa „Rista otpustiti“, odnosno „Rista udaljiti“; od 1933. u službu se primaju samo pravi ljudi i upravo zbog toga u obrazovanju nema mesta za tako ogromnu aljkavost. Kako će mladi vojnik pronaći

pobednički put do Moskve, do srca boljševizma, ako nije u stanju da prepozna svog vrhovnog komandanta!

Sagnuo sam se, podigao svoju kapu i s uzdahom, čvrstim korakom, krenuo u pokazanom pravcu. Obišao sam oko čoška, zatim se uputio kroz uzan prolaz između zidova i na njegovom kraju ugledao svetlost ulice. Jedna preplašena mačka projuri pored mene. Bila je šarena i zapuštena. Posle četiri ili pet koraka, konačno se našoh na ulici.

Lavina svetlosti i boja gotovo me ostavi bez daha.

Sećam se da je čitav grad bio sivozelenkaste, odnosno prašnjave boje, i da su se svuda uzdizala brda od ruševina. Ali ono što sam sada video na mene nije ostavilo takav utisak. Ruševine su nestale, ili su bar brižljivo uklonjene; ulice su raščišćene. A na ivici kolovoza stajala su mnogobrojna, čak bezbrojna šarena kola, koja bi mogla biti automobili, ali su bila znatno manja. Osim toga, njihov oblik bio je toliko moderan kao da su pravljena u Meseršmitovoj fabrici aviona. Kuće su bile brižljivo okrečene u najrazličitije boje, pa su me pomalo podsećale na slatkiše iz mladosti. Priznajem da mi se malo zavrtelo u glavi. Tražio sam nešto poznato i pogled mi pade na jednu otrcanu klupu u parku, koji se nalazio s druge strane ulice. Napravio sam nekoliko koraka, i ne stidim se da kažem da su oni delovali možda pomalo nesigurno. Začuo sam zvonce, kočenje guma po asfaltu, a onda se neko proderao na mene.

„Reci, je l' sve u redu, matori! Jesi li ćorav?“

„Ja... ja se izvinjavam....“, začuo sam svoj preplašeni glas, u kome je bilo i olakšanja. Kraj mene je stajao biciklista. Prizor mi je bio relativno poznat, gotovo prislan. Nalazili

smo se usred rata, i on je na glavi nosio šlem, oštećen od prethodnih napada; u stvari, bio je pun sitnih rupa.

„Kako to ideš?!“

„Ja... izvinjavam se... Morao bih da sednem.“

„Ti treba da priligneš. I to na duže vreme!“

Najzad sam se dočepao klupe u parku; sigurno sam bio vrlo bleđ kad sam se sručio na nju. Ni ovaj mladi čovek me nije prepoznao. Nemački pozdrav je opet izostao, a on se ponašao kao da je na ulici sreo bilo koga, nekog sasvim običnog prolaznika. I ovo stanje kao da je postalo sasvim uobičajena praksa. Pored mene je prošao neki stariji gospodin i nezadovoljno odmahnuo glavom; zatim jedna zamašna gospođa sa futurističkim dečjim kolicima. I to je bila poznata stvar, ali moj očajan položaj time nimalo nije postao lakši. Ustao sam i potrudio se da svom stavu dam određenu čvrstinu.

„Oprostite, to vas može iznenaditi, ali ja.... Tražim najkraći put do Rajhskancelarije.“

„Da li ste vi iz ekipe komičara Štefana Raba?“

„Molim?!“

„Ili Kerkelunga? Jedan od statista zabavnog programa Haralda Šmita?“

Treba pripisati mojoj nervozni to što sam se pomalo razbesneo i dohvatio je za ruku.

„Saberite se, gospođo! Vi imate dužnost prema naciji! Mi smo u ratu! Šta mislite, šta će vam Rus učiniti kad dođe ovamo? Mislite li da će baciti pogled na vaše dete i reći: 'oho, baš zgodna nemačka cura, ali ću zbog deteta obuzdati svoje niske strasti'? U ovom času na kocki je opstanak nemačkog naroda, čistota krvi, budućnost

čovečanstva! Hoćete li da pred istorijom budete odgovorni za kraj civilizacije? I to samo zato što u svojoj neviđenoj ograničenosti niste hteli da vođi Nemačkog rajha pokažete put do Rajhskancelarije?“

Gotovo da me nije iznenadilo što moje reči nisu izazvale očekivanu reakciju. Idiotkinja istrže ruku, ošinu me ledenim pokretom, a onda šakom napravi nekoliko kružnih pokreta između svoje i moje glave, izražavajući duboko negodovanje. Tu više nije bilo mesta za svađu; ovde se nešto potpuno istriglo kontroli. Prema meni se niko ne ponaša kao prema vrhovnom zapovedniku i vođi Rajha. Ni dečaci sa poljančeta, ni stariji gospodin, ni biciklista, ni žena sa dečjim kolicima – to ne može biti slučajno. Moj prvi impuls bio je da o tome obavestim organe sigurnosti i od njih zatražim da ponovo uspostave red. Ipak, uzdržao sam se. Nisam dovoljno poznao svoju situaciju. Bile su mi potrebne dodatne informacije.

Moj razum je sistematski i hladnokrvno iznova razmotrio stanje stvari. Nalazio sam se u Nemačkoj, u Berlinu, koji mi je delovao potpuno strano. Ova Nemačka je drukčija; ipak, u nekim stvarima još liči na poznati Rajh; i dalje postoje biciklisti, postoje automobili, a verovatno ima i novina. Osvrnuo sam se oko sebe. U stvari, ispod moje klupe ležalo je nešto nalik na novine, mada preterano šareno. List je bio obojen, meni potpuno nepoznat i zvao se *Medija market*. Ni pored najbolje volje nisam mogao da se setim kada sam odobrio te novine; u stvari, nikada ih ne bih ni odobrio. Informacije u njima bile su potpuno nerazumljive. Gadno sam se naljutio što se u doba nestašice papira narodna imovina nepovratno razbacuje

na tako odvratne besmislice. Čim se vratim za svoj radni sto, održaću govor preko radija i dobro ću im natrljati nos zbog takvog ponašanja. Ali sada su mi bile potrebne pouzdane novine. Recimo, *Folkišer beobahter* ili *Štirmer*; za početak, dobro bi mi došao i *Pancerber*. U stvari, nalazio sam se u blizini kioska sa novinama, pa se čak i sa ove udaljenosti moglo videti da se na njemu nalazi izuzetno bogata ponuda. Mogli bismo da pomislimo kako živimo u doba duboko ukorenjenog mira. Nestrpljivo sam ustao. Izgubio sam suviše vremena; neophodno je, što je moguće pre, ponovo uspostaviti stari red. Vojska čeka naređenja koja sam možda već propustio da izreknem. Zato sam gotovo pojurio prema kiosku.

Već na prvi pogled nametali su se zanimljivi zaključci. Na kiosku je bilo izloženo više šarenih listova napisanih na turskom jeziku. Ovde očigledno živi puno Turaka. Moj gubitak svesti sigurno je dugo trajao, pa se tokom tog perioda u Berlin doselilo dosta Turaka. To je stvarno značajno. Najzad, Turska je u suštini uvek bila veran saveznik Nemačkog rajha, mada je, i pored sveg ubeđivanja, ostala neutralna i nije ušla u rat na njegovoj strani. Izgleda, međutim, da je neko, verovatno Denic, tokom mog odsustvovanja uspeo da ubedi Turke da nas podrže u ratu. A na osnovu mirnodopskog raspoloženja koje vlada na ulici, može se zaključiti da je turski ulazak u rat doveo do sudbonosnog preokreta. Zapanjio sam se. Istina, Turke sam oduvek cenio, ali nisam mislio da su sposobni za takvo dostignuće. S druge strane, nisam imao dovoljno vremena da detaljno pratim razvoj te zemlje. Mora da su reforme Kemala Ataturka toj državi dale senzacionalan

podstrek. To je izgleda bilo ono čudo uz koje je Gebels stalno vezivao svoje nade. Srce mi je zaigralo od čvrstog pouzdanja. Sasvim je isključeno da sam ja, da je Rajh, pa i u času najdublje tame, ijednog trenutka izgubio veru u konačnu pobedu. Četiri-pet vrsta šarolikih novina na turskom jeziku bile su nepobitno svedočanstvo o novoj i najuspešnijoj osovini Berlin–Ankara. Sada, kada je na tako iznenađujući način otklonjena moja najveća briga za sudbinu Rajha, sada sam morao da utvrdim koliko sam vremena izgubio ležeći, utonuo u tu neobičnu tamu na zapuštenoj poljani između kuća. *Folkišer beobahter* nije se nalazio na kiosku, verovano je već rasprodat, pa sam stoga bacio pogled na najbliže novine čiji mi je naslov – *Frankfurter algemajne cajtung* – ulivao poverenje. I ovaj list mi je bio nepoznat, ali je u meni, u poređenju s ostalima, budio poverenje zbog naziva ispisanog goticom. Nisam gubio vreme na vesti, tražio sam datum.

Tamo je stajalo 30. avgust.

2011.

Pogledao sam tu brojku zapanjeno, ne verujući svojim očima. Onda sam pogled bacio na drugi list – *Berliner cajtung* – čiji je naziv takođe bio ispisan besprekornim nemačkim pismom; i potražio sam datum.

2011.

Dočepao sam novine, otvorio ih, pogledao prvu stranu, pa onda sledeću.

2011.

Ova brojka kao da je skoro podrugljivo počela da igra. Prvo se polako kretala nalevo, onda brže nadesno, pa se još brže vraćala natrag, nalik na kafanske goste koji se u

pivskim šatrama klate u ritmu pesme. Moje su oči pokušale da je slede, da je uhvate, a onda su mi novine ispale iz ruku. Osetio sam da padam, uzalud sam pokušao da se pridržim za policu sa novinama, a onda sam se, grčevito se hvatajući za različite listove, srušio na zemlju.

Tada mi se smračilo pred očima.